

JUDISK

K R Ö N I K A

Arv eller miljö?

★ NOBELPRISET OCH JUDISKT IQ

Ledare av Jackie Jakubowski • Intervju med David Neuman • En essä av Göran Rosenberg
Hollywood granne med Israel • Jiddisch ett språk med själ • Israels val efter valet
Fotoreportage om Etiopiens judar • Judiska förebilder • Bok- och filmrecensioner
Gästkrönikor • Reportage • Kåseri • Judiskt kalendarium

1
2013

ÅRGÅNG 81 • MARS 2013
ADAR 5773 • PRIS 100 KR

Att tänka fritt är stort – större än att tänka ”rätt”

Inför det senaste presidentvalet i USA antog det republikanska partiet i Texas ett idé- och handlingsprogram i vilket man förespråkar förbud mot att i skolor lära ut ett kritiskt tänkande. Det skall nämligen riskera att ”utmana elevens fixa trosföreställningar och undergräva föräldraauktoriteten”.

Det finns de som inte uppfattar sambandet mellan tankens frihet och samhällets utveckling, mellan bejakandet av tvivel och kreativitet. Och detta gäller inte bara i Texas. Ett annat patetiskt exempel kan man se på tevekanalen al-Jazira där en irakisk forskare hävdar att fördelningen av Nobelpriser är orättvis och ”rasistisk”: ”Varför har priset gått till 167 judar, men endast till fyra araber?” Det dröjer inte länge förrän han hamnar i det välbekanta antisemitspåret och talar om ”judiska konspirationer” som styr valet av Nobelpristagare. Denne arabiske intellektuelle kopplar inte det möjliga sambandet mellan den religiösa extremism som dominerar utvecklingen i arabvärlden (trots ”den arabiska våren”) och det faktum att arabländerna, enligt FN:s rapporter, tillhör de mest underutvecklade delarna av världen och som bara leder överlägset på listan över antalet analfabeter.

Konsekvensen av den inställning, som den irakiske forskaren i al-Jazira ger uttryck för, liksom av förbudet mot fritänkande i Texas, kan man vara säker på: det blir knappast några Nobelpristagare i vare sig Texas eller Irak. När Nobelprisbelönade snillen spekulerar är det en sak de är överens om: deras upptäckter i de olika vetenskapsämnena är resultatet av nyfikenhet och friheten att formulera ständigt nya frågor. Det finns ett samband mellan detta förhållningssätt och det faktum att en så stor andel av alla Nobelpristagare genom åren (upp till trettio procent) har haft judisk bakgrund, trots att judarna endast utgör cirka 0,2 procent av världens befolkning. De kommer från miljöer där vetgirighet, inte ett blint fasthållande vid dogmer, är traditionens kännetecken.

Orsaken till att judar i årtionden har

varit kraftigt överrepresenterade i Nobelprissammanhang finns alltså att söka i judendomens talmudiska tradition som ständigt omprövar gällande ståndpunkter. Följdriktigt har nu även denna förklaringsmodell utsatts för en prövning. I en uppmärksam artikel (läs sid. 16) ställer Lazar Berman den provokativa frågan: ”Finns det ärftliga egenskaper, snarare än abstrakta tanketraditioner, som förklarar judarnas framgångar inom vissa områden?” Det är den klassiska frågeställningen: ”Arv eller miljö?”

”JUDISK KREATIVITET NÄRS AV JUDEN- DOMENS BEJAKANDE AV TVIVEL”

Tanken på att en viss etnisk grupp skulle besitta en högre genomsnittlig intelligenskvot (IQ) än andra grupper kan lätt förvandlas till ett minfält med anklagelser om vetenskaplig rasism. Det bör den som läser Lazar Bermans artikel betänka. Hans artikel bör läsas med kritiskt sinne, liksom allt annat som gör anspråk på att vara Det Slutgiltiga Svaret.

För egen del föredrar jag en förklaringsmodell som hävdar att judisk kreativitet närs av judendomens bejakande av tvivel och förkastande av dogmer, men också av de möten i den kreativa gråzonen mellan olika kulturer som präglat det judiska folket genom stora delar av dess historia.

Det är i denna tradition Judisk Krönika hämtar sin inspiration – ett öppet, pluralistiskt och tolerant forum för tankeutbyte, samtal och möten, grundat i ett förhållningssätt som betonar kunskapens värde.

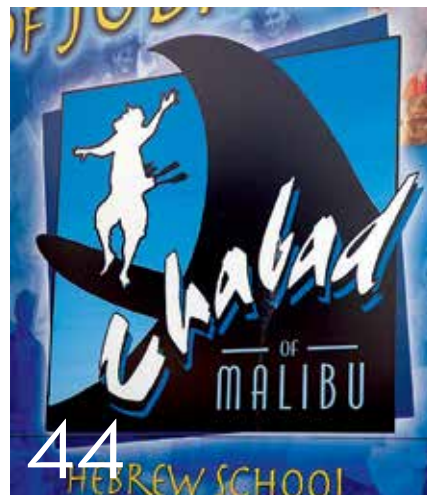
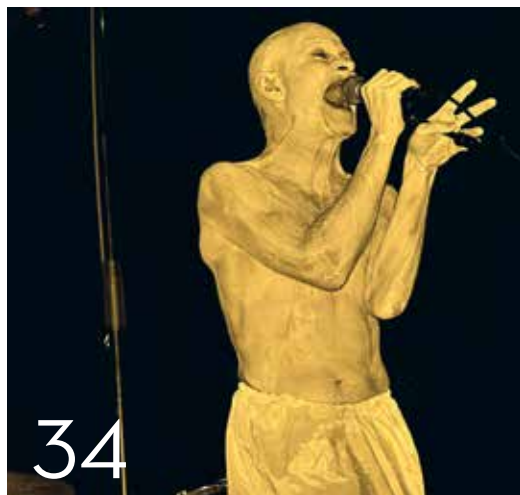
Rubriken är en parafras på Thomas Thorilds devis från 1794:
”Att tänka fritt är stort, men att tänka rätt är större.”

Jackie
Jakubowski,
chefredaktör
på Judisk
Krönika

INNEHÅLL

Nr 1, 2013

Omslagsbild
Cecilia
Undemark
Péterfy

- 10 FRI KONST HAR INGEN NATIONALITET**
Anneli Rådestad intervjuar museichefen David Neuman på Magasin 3 Stockholm Konsthall.
- 16 ARV ELLER MILJÖ?**
Lazar Berman om Nobelpriset och "judiskt IQ".
- 24 NÄR ETIOPIENS JUDAR GRUNDADE ETT KUNGADÖME**
Tarja Salmi-Jacobson om Etiopiens judiska historia.
- 34 "JAG LETAR ALLTID EFTER MITT FOLK."**
Masha Pryven intervjuar skådespelaren och sångaren Stephen Rappaport.
- 39 BOK- OCH FILM-RECESSIONER**
Av Zbigniew Bidakowski, Yael Feiler, Ingrid Lomfors och Ricki Neuman.
- 44 ETT SPRÅK MED EN SJÄL**
Lennart Blecher övar sitt moders mål med chassider i Malibu.
- 46 HOLLYWOOD, GRANNE MED ISRAEL**
Ryan Naghi och Laura Rosbrow om israeliska teveserier på export.
- 49 TOLKNINGSGLÄDJEN BORTOM SMILISAR OCH FACEBOOKVÄNNER.**
Gästkrönika av Nina Kaltiala.
- 51 ETT LAND FULLT AV MOTSÄGELSER**
Arne Lapidus Israelkrönika.
- 54 DE ÖVERLEVANDE OCH DE RÄDDADE**
En essä av Göran Rosenberg.
- 59 SIGGES VISION OM EN VÄRDIG PLATS**
Kerstin Parker besöker Neuberghskahemmet i Göteborg.
- 62 "JAG ÄR INTE RELIGIÖS, MEN ..."**
Barbro Posner skriver om judiskt liv i Malmö.
- 70 "MINA JUDISKA FÖREBILDER"**
Av Elias Carlberg och Tuva Winblad.
- 75 "JAG ÄR JUDE. VILKET JAG ÄLSKAR ATT SÄGA."**
Ett kåseri av Jonatan Unge.

Medarbetare i detta nummer

JUDISK KRÖNIKA

*Chefredaktör
och ansvarig utgivare*
Jackie Jakubowski
judisk.kronika@tele2.se
tel: 08-660 70 62

Utges av
Stiftelsen Judisk Krönika
Redaktionsråd
Lars Dencik, David Grossman,
Peter Luthersson, Margit
Silberstein, Nina Solomin
och Peter Wolodarski

Annonsavdelning
Thomas Wolff
tel: 031 285 095
mobil: 0708 580451
thomas.jk@telia.com

*Ekonomi, administration
och prenumeration*
Dina Markovich
tel: 08-660 38 72 onsd.-fred.
liat@telia.com
prenumerationspris 395 kr/år
studerande 250 kr
till utlandet 495 kr
lösnummerpris 75 kr
plusgiro 54 120-1

Adress:
Box 5053, 102 42 Stockholm
fax: 08-660 38 72
Hemsida på internet:
<http://www.judiskkronika.se>

Utkommer med 4 nr per år.
Nästa nummer: 8 juni 2013
Manusstopp: 1 maj 2013

Tryckt hos Grafiska Punkten

Producerad av Gabor & Co

issn 0345-5580

Prenumeration på Judisk Krönika
ingår i medlemsavgiften till
Judiska Församlingen.
Adressändringar skall meddelas
den lokala församlingen.

Citera oss gärna, men ange källan.
För obeställt material ansvaras ej.
Förbehåll mot elektronisk
publicering måste meddelas av
artikelförfattaren.

GÖRAN ROSENBERG
är författare och
journalist, tidigare
vid Sveriges
Radio och TV och
som kolumnist i
Dagens Nyheter.
Belönades med
Augustpriset
2012 för *Ett kort
uppehåll på vägen
från Auschwitz*.

NINA KALTIALA
är kulturskribent
och lärare, har
skrivit romanerna
Midsommar
och *Vita gräs*.
Uppvuxen i
finsk-svensk miljö
med rysk-judiska
rötter.

LAZAR BERMAN
är programchef
för studier i
utrikes- och
försvarspolitik
vid tankesmedjan
American
Enterprise
Institute.

INGRID LOMFORS
är historiker och
har skrivit flera
böcker i svensk-
judisk historia.
Har arbetat med
flera statliga
utredningar,
bl.a. Naziguld-
kommissionen.

TUVA WINBLAD
studerar
psykologi vid
Stockholms
universitet
och har en
amerikansk
roman som
judisk förebild.

KERSTIN PARKER
är
journalist och
svensklärare.
Hon bor och
är verksam i
Göteborg.

JONATAN UNGE
är stand-
up-komiker, har
medverkat i
många radio- och
TV-produktioner,
och medförfattare
till boken *Sista
ordet: citat och
fakta om döden*.

BARBRO POSNER
är frilansskribent,
född och
uppvuxen i
Malmö där hon
är medlem i två
synagogor.

ARNE LAPIDUS
arbetar i Israel
som journalist för
svenska tidningar,
bland annat som
krönikör i Judisk
Krönika.

KARL GABOR
är fotograf och
formgivare av
bl.a. utställningar
för Judiska
Museet, Svenska
Institutet samt en
presentation om
Raoul Wallenberg
för riksdagen
och Europaparlamentet.

DAVID FRENKIEL
är tidnings-
formgivare och
driver, tillsammans
med sin flickvän,
den inter-
nationellt upp-
märksammade
matbloggen
*Green Kitchen
Stories*.

TARJA SALMI-JACOBSON
har arbetat som
hemspråklärare
i finska och
studievägledare.
Hennes rese-
artiklar från olika
delar av världen
har publicerats
i Sverige och
Finland.

ELIAS CARLBERG
studerar
religions-
vetenskap vid
Göteborgs
universitet, och
har en rappare
som judisk
förebild.

ANNELI RÅDESTAM
är frilans-
journalist, skriver
om identitet,
kultur, religion
och politik, helst
från gränslandet
där de alla möts.

Yael Feiler
är teatervetare,
översättare och
kulturskribent
verksam vid
Södertörns
högskola och
Stockholms
universitet.
Författare till bl.a.
Nationen och
hans hustru.

MAESTRO
MUSIC
PRESENTS:

Louisa Lyne

& di Yiddishe Kapelye

DEBYUT

דעביוט

Poesi på jiddisch
NY CD I BUTIK NU!

Helsingborgs Dagblad: *Mästerligt 5/5*

Expressen: *Imponerande debut!*

www.maestromusic.se

Stahlhammer Klezmer Classic Trio

www.stahlhammerklezmer.se

"Klezmermusik med själ och känsla /.../ musiker på högsta nivå"
"... veritabel succé... stående ovationer"

Vi spelar även för slutna sällskap!
Kontakta oss för bokning:
Semmy Stahlhammer: 08-653 44 41
s.stahlhammer@swipnet.se

Gör din röst hörd!

Bli medlem i en Judisk Församling.

Vi representerar våra medlemmar på ett proffsigt sätt både i media och gentemot statsmakten.

Bli medlem i en församling nära dig - www.jfst.se (Stockholm), www.jfm.se (Malmö) eller

www.judiskaforsamlingen.se (Göteborg).

Judiska Församlingen
i Stockholm

Judiska Församlingen
Göteborg

JUDISKA
FÖRSAMLINGEN
MALMÖ